

S. BOŻENA SZEWCZUL WNO
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0003-1213-9088

ZNACZENIE NADZWYCZAJNYCH KAPITUŁ GENERALNYCH W INSTYTUTACH ZAKONNYCH

Treść: Wprowadzenie. – 1. Znaczenie kapituł generalnych w historii życia zakonnego. – 1.1. Etymologia wyrazu *kapituła*. – 1.2. Wpływ kapituły na rozwój życia duchowego mnichów i *caritas*. – 1.3. Utrzymanie jedności między klasztorami. – 1.4. Poprawa organizacji życia w klasztorze, prowincji i zakonie. – 1.5. Podmiot najwyższej władzy w zakonie – wydawanie norm prawnych. – 1.6. Pojęcie kapituły generalnej. – 2. Kapituła generalna nadzwyczajna. – 3. Cel zwoływania kapituł generalnych nadzwyczajnych po Soborze Watykańskim II. – 4. Zadania kapituły generalnej nadzwyczajnej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. – 4.1. Reprezentacja całego instytutu i prawdziwy znak jego jedności w miłości. – 4.2. Strzeżenie dziedzictwa duchowego instytutu. – 4.3. Popieranie przystosowanej odnowy życia zgodnej z dziedzictwem instytutu. – 4.4. Wybór najwyższego przełożonego. – 4.5. Załatwianie ważniejszych spraw instytutu. – 4.6. Wydawanie norm prawnych. – 5. Opinie kanonistów dotyczące kapituł nadzwyczajnych. – Zakończenie.

Wprowadzenie

Współcześnie w instytutach zakonnych życia konsekrowanego dotkniętych spadkiem liczby powołań, kryzysem sprawowania władzy, formacji członków itd. coraz częściej są zwoływane tzw. kapituły generalne nadzwyczajne poświęcone omówieniu m.in. wymienionych wyżej zagadnień. Od uczestników kapituł oczekuje się znalezienia

właściwych dróg odnowy życia zakonnego, rozwiązania palących problemów i wyjścia z impasu, a nawet – refundacji instytutu.

Podjmując w niniejszym artykule temat kapituł nadzwyczajnych, trzeba już na wstępie zaznaczyć, że w obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku nie występuje określenie „kapituła generalna nadzwyczajna”. Prawodawca reguluje tylko ogólnie instytucję kapituł generalnych, nie dokonując ani ich podziału na zwyczajne i nadzwyczajne, ani, tym bardziej, nie precyzuje ich kompetencji, ograniczając się do wyliczenia ich ogólnych zadań. Stąd celem podjętego studium jest nakreślenie pojęcia i znaczenia kapituł generalnych w ogóle (gdyż kapituły nadzwyczajne są również kapitułami generalnymi), a w dalszej perspektywie – ukazanie istoty i zadań nadzwyczajnych kapituł generalnych w życiu zakonnym w oparciu o dostępne w literaturze doświadczenie i opinie kanonistów. Wiedza w tym zakresie jest niezbędna, gdyż, jak się wydaje, wielokrotnie przecenia się znaczenie kapituł nadzwyczajnych, zwołuje się je pośpiesznie, oczekuje od nich zbyt wiele i traktuje jako skuteczne, bezzwłoczne antidotum na istniejące w życiu zakonnym problemy i wieloletnie zaniedbania, wadliwe decyzje lub ich brak ze strony kompetentnej władzy instytutu.

1. Znaczenie kapituł generalnych w historii życia zakonnego

W życiu pierwszych klasztorów monastycznych zasadniczą władzę przypisywano przełożonemu, czyli opatowi klasztoru. W klasztorach benedyktyńskich uważano go za zastępcę Chrystusa, ojca duchowego, pasterza i lekarza dusz, nauczyciela i sędziego. Opat był ojcem, a mnisi jego synami duchowymi, między sobą zaś – braćmi i współsługami¹.

Od początku istnienia klasztorów reguły monastyczne wyznaczały pewien udział we władzy opata także pozostałym mnichom. Takie współdzielenie władzy przybierało na przestrzeni wieków różne formy – aż do tych o charakterze kolegialnym, nazywanych kapitułami generalnymi. Partycypacja mnichów we władzy realizowała się

¹ E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, Dizionario degli Istituti di Perfezione, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. VII, Roma 1983, col. 1363.

na poziomie konsultacji (decyzyjnym) lub działania². W klasztorach założonych przez św. Pachomiusza (292-346), twórcę życia ceno-bickiego (klasztornego), spełniała ona także funkcję pojednawczą w przypadku zaistnienia sporu między przełożonym a mnichem lub przy zatrzymaniu przełożonego, który dopuścił się ciężkiego przestępstwa³.

W prawodawstwie klasztornym św. Bazylego (329-379) ustanawiano oprócz przełożonego również radę mnichów, zwłaszcza starszych, a także innych mnichów według uznania przełożonego⁴. Również w *Regule* św. Benedykta z Nursji (480-547) przewidywano jako organ doradczy opata radę starszych oraz całą wspólnotę klasztorną, która bardzo przypomina późniejszą kapitułę⁵.

Wraz ze wzrostem liczby klasztorów, zwłaszcza benedyktyńskich, bo z nimi wiążą się początki kapituły generalnej *sensu stricto*, dostrzega się dążenie do pewnej formy centralizacji wspólnoty klasztorów należących do tej samej obserwancji, jak np. opactwo Cluny, mimo jednoczesnej niezależności poszczególnych klasztorów i posiadania przez ich opatów pełnej autonomii w zarządzaniu⁶. Łączenie się klasztorów ze sobą sprawiało, że powstawały w konsekwencji odpowiednie organy zarządu centralnego zaistniałej struktury, takie jak kapituła generalna i urząd opata generalnego, którym przyznawano większą lub mniejszą władzę nad pozostałymi opatami, klasztorami i poszczególnymi mnichami. W XII wieku, ze względu na duże odległości geograficzne między wciąż powstającymi klasztorami, doszło do utworzenia mniejszych jednostek, tzw. prowincji jednego zakonu, obejmujących klasztory poszczególnych regionów⁷. Mnisi danej prowincji mogli wysyłać na kapitułę prowincjalną swoich przedstawicieli,

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, col. 1364; BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, (przekład A. Świderkówna), Tyniec 1997, nr 3.

⁶ M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi. Comparazione storico-giuridica*, Rome 1996, s. 20.

⁷ E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1366.

zapewniając sobie tym samym udział w kapitule i wywierając wpływ na podejmowane tam decyzje⁸.

1.1. Etymologia wyrazu *kapituła*

Etymologicznie polski termin *kapituła* pochodzi od łacińskiego słowa *capitulum*, które oznacza zdanie, rozdział, fragment jakiegoś pisma lub książki, także Pisma Świętego⁹. W życiu monastycznym słowo *capitulum* jako oznaczające część książki odnosiło się początkowo do passusu reguły zakonnej, mającej kształt książki opisującej sposób życia mnichów, do którego zobowiązywali się oni przez złożenie ślubu posłuszeństwa i *conversatio morum*¹⁰. W klasztorach benedyktyńskich istniał zwyczaj czytania *capitulum Reguły* każdego ranka po recytacji Pierwszej Godziny Liturgii godzin. Następnie określeniem tym objęto całą wspólnotę, w której czytano *capitulum*, czas czytania, samo spotkanie mnichów w trakcie odczytu oraz miejsce w klasztorze (kapitularz), gdzie odbywała się lektura¹¹.

1.2. Wpływ kapituły na rozwój życia duchowego mnichów i *caritas*

Zebrania wszystkich mnichów przynależących do jednego klasztoru i spotykających się codziennie w ramach kapituł miały wymiar przede wszystkim duchowy, ponieważ taki charakter miała właśnie

⁸ G. ROCCA, *Regime, III. Questioni particolari*, Dizionario degli Istituti di Perfezione, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. VII, Roma 1983, s. 1392.

⁹ A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992³, s. 90; J. SONDEL *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 129; G.P. MONTINI, *Il diritto canonico dalla A alla Z: C. Capitolo*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 6(1993), s. 108-109; B. SZEWCZUL, *Troska Kościoła o zachowanie «patrimonium» przez instytucje życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917-1996*, Warszawa 2002, s. 294-295.

¹⁰ BENEDYKT z NURSJI, *Reguła*, nr 58: „Ten, który ma być przyjęty, w oratorium w obecności wszystkich złoży przyrzeczenie stałości, zachowania obyczajów monastycznych i posłuszeństwa. [A złoży je] przed Bogiem i Jego Świętymi”.

¹¹ G.P. MONTINI, *Il diritto canonico dalla A alla Z*, s. 114-115; G. LESAGE, *Capitolo*, Dizionario degli Istituti di Perfezione, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. II, Roma 1975, col. 166; F. IANNONE, *Il capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, Roma 1988, s. 25; J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, Roma 1996-1997, s. 5.

czytana *Reguła* np. św. Benedykta z Nursji. Ukazywała ona sposób podążania „ścieżkami Pana za przewodem Ewangelii” dla osiągnięcia świętości¹². Już poczynając od prologu *Reguły*, wciąż można napotkać przytaczane w niej słowa Pisma Świętego. A skoro tak, to każdy mnich musiał znać *Regułę*, a ignorancja w tej kwestii nie mogła być usprawiedliwiona¹³. Dodatkowo opat klasztoru wyjaśniał mnichom przeczytany fragment *Reguły*, a mnisi włączali się do dyskusji. Czytanie *Reguły* służyło mnichom pomocą w dokonywaniu każdego dnia konfrontacji swoich poczynąń z jej treścią i w coraz doskonalszym dostosowywaniu własnego sposobu życia do tego ukazanego w Piśmie Świętym a opisanego w regułach przez pierwszych zakonodawców¹⁴. Niektórzy autorzy dopatrują się źródeł kapituł generalnych bezpośrednio w niektórych perykopach ewangelicznych¹⁵.

Także na Wschodzie spotkania wszystkich mnichów należących do klasztorów założonych przez św. Pachomiusza, bardzo przypominających współczesne kapituły generalne ze względu na pełną reprezentację zakonu, odbywały się dwa razy w roku. Pierwsze spotkanie, właśnie to o charakterze wybitnie duchowym, organizowano w czasie Wielkanocy dla celebracji świętych misterii Paschy i Chrztu Świętego. Kapituły te sprzyjały jedności braci i wzmocnieniu miłości

¹² BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, prolog 21.

¹³ Tenże, *Reguła*, nr 66: „Chcemy też, by ta *Reguła* często była czytana we wspólnocie, aby żaden brat nie mógł się tłumaczyć jej nieznaną jakością”.

¹⁴ F. IANNONE, *Il capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, s. 25.

¹⁵ Por. P. S. MOFFETT, *Viewing Chapters as «Authoring» Our Congregations' Narratives*, *Review for Religious* 63 (2004), s. 172. P. S. Moffett wskazuje w tym miejscu na kilka emblematycznych perykop Nowego Testamentu, m.in. przemienienie Pana Jezusa, Ostatnia Wieczerza oraz opisy spotkania uczniów ze Zmartwychwstałym. Amerykański teolog zauważa, że w każdym w powyższych fragmentów centralne miejsce zajmuje osoba Jezusa. Zgromadzeni wokół Niego uczniowie, którzy wcześniej dokonali już osobistej decyzji pójścia za Nim, zbierają się, by dokonać rewizji dotychczasowej drogi oraz usłyszeć od swojego Mistrza nowe wyzwania, przed którymi stają w danym momencie. W ten sposób wspólne zebranie Jezusa z uczniami staje się źródłem nadziei, pomimo zewnętrznych przeciwności oraz zdrady i niewierności ze strony powołanych, z jakimi musieli zmierzyć się w realizacji powierzonej im wcześniej misji.

bliźniego (*caritas*)¹⁶. Duże znaczenie dla rozwoju życia duchowego mnichów miał również inny rodzaj spotkań w formie kapituł w obrębie jednego klasztoru – tzw. kapituły win¹⁷. Także w późniejszych wiekach, kiedy kapituły przedstawicieli wielu klasztorów stały się organem władzy generalnej zakonu, stawiały sobie one nadal cele duchowe, jak np. przedyskutowanie sprawy reformy zakonu oraz przestrzegania Reguły, do czego zachęcały postanowienia Soboru Laterańskiego IV¹⁸.

1.3. Utrzymanie jedności między klasztorami

Wprowadzenie nowego modelu sprawowania władzy w sposób scentralizowany w klasztorach w XII w. sprawiło, że zmieniła się koncepcja kapituły generalnej. Centralizacja władzy w klasztorze Cluny oraz Cîteaux doprowadziła do przejścia przez regularnie zwoływane kapituły generalne jeszcze jednego zadania – troski o utrzymanie jedności między poszczególnymi klasztorami¹⁹.

¹⁶ Por. W.F. HOGAN, *Evolution in Chapters*, Review for Religious 35 (1976), s. 46; G. LESAGE, *Capitolo*, col. 166; J. GRIBOMONT, *Pacomio*, Dizionario degli Istituti di Perfezione, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. VI, Roma 1980, col. 1070; E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1363; C. GIRGOUD, *L'Orde des Chanoines réguliers de Saint-Augustin et ses diverses forms de régime interne*, Martigny 1961, s. 131.

¹⁷ Kapituła win odbywała się w sali kapitulnej. W czasie jej trwania wszyscy mnisi oskarżali się przed całą wspólnotą z własnych braków, publicznych win popełnionych przeciwko regule. W czasie tego spotkania recytowano psalmy, czytano Pismo Święte, a więc było to wydarzenie o charakterze duchowym. P. LIPPINI, *La vita quotidiana di un convento medievale, gli ambienti, le regole, l'orario e le mansioni dei Frati Domenicani del tredicesimo secolo*, Bologna 2008, s. 351-355.

¹⁸ SOBÓR LATERAŃSKI IV (1215), *Konstytucja 12*. w: Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski, t. II (869-1312) (oprac. A. Baron, H. Pietras), Kraków 2003, s. 248-251; M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi*, s. 29; M. DANILUK, *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Lublin 2000, s. 171.

¹⁹ Por. E. McDONOUGH, *General Chapters: Historical Background*, Review for Religious 55 (1996), s. 321-322.

Celem kapituł cystersów według *Carty Caritatis* było zapewnienie zachowania jedności między autonomicznymi klasztorami²⁰, czyli, innymi słowy, zapewnienia jedności i zachowania równowagi między rządzonymi i rządzącymi oraz – z jednej strony – centralizacji, zaś z drugiej – zachowania autonomii klasztorów²¹.

1.4. Poprawa organizacji życia w klasztorze, prowincji i zakonie

Z biegiem czasu można było zauważyć, że pierwsze kapitule mniichów przysłużyły się także do lepszej organizacji życia klasztornego. Opat na zakończenie rannej kapituły wyznaczał podwładnym prace do wykonania na dany dzień. Spotkania kapituły były także okazją do rozpatrywania ważniejszych spraw klasztoru i podejmowania decyzji – opat wysłuchiwał zdania wszystkich mnichów w danej sprawie, także tych najmłodszych, a następnie podejmował decyzję²². W czasie zebrań kapituł dokonywano również wyboru opata klasztoru²³.

Także mnisi przynależący do klasztorów św. Pachomiusza drugie roczne spotkanie wszystkich członków zakonu w Pabau w sierpniu poświęcali sprawom administrowania dobrami materialnymi według motta „jasne układy – przyjaźń długa”. Każdy przełożony klasztoru był zobowiązany do przedłożenia sprawozdania z warunków życia podległej mu wspólnoty. Poza tym wyznaczano w tym czasie nowych przełożonych poszczególnych klasztorów²⁴.

²⁰ M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi*, s. 22; Por. E. McDONOUGH, *General Chapters*, s. 321-322.

²¹ E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1366.

²² BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, nr 3; G.P. MONTINI, *Il diritto canonico dalla A alla Z*, s. 114.

²³ BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, nr 64; G.P. MONTINI, *Il diritto canonico dalla A alla Z*, s. 114; E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1364.

²⁴ Por. W.F. HOGAN, *Evolution in Chapters*, *Review for Religious* 35 (1976), s. 46. G. LESAGE, *Capitolo*, col. 166; J. GRIBOMONT, *Pacomio*, col. 1070; E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1363.

1.5. Podmiot najwyższej władzy w zakonie – wydawanie norm prawnych

Kapituły, jak już wyżej wspomniano, były w swych początkach zebraniem wspólnoty danego klasztoru, a następnie, w drodze rozwoju, przekształciły się z lokalnego narzędzia konsultacji i uczestnictwa w posłudze sprawowania władzy opata w organ składający się z przedstawicieli całego zakonu²⁵. Służyły utrzymaniu wzajemnych relacji między klasztorami i stały się kapitułami z uczestnictwem opatów i przełożonych klasztorów²⁶. Klasztory zgromadzone wokół Cluny utrzymały okresowe zebrania reprezentantów wszystkich klasztorów dla umocnienia *caritas* i omówienia wspólnych spraw²⁷. Klasztory filialne związane z klasztorem w Cluny utworzyły pewną strukturę scentralizowaną i podporządkowaną opatowi klasztoru macierzystego, z którego wzięły swój początek. Jemu powierzano władzę zarządu i kontroli nad wszystkimi klasztorami, tj. około 2000 obiektów. W praktyce jednak okazało się to niełatwe i praktycznie niemożliwe ze względu na ówczesne trudności komunikacyjne, dlatego system centralizacji władzy w rękę jednego opata szybko zmienił się i został zastąpiony przez kapitułę opatów, jak nieco później, w przypadku zakonu cystersów związanych z klasztorem w Citeaux²⁸. Choć kapituły tego typu pierwszych dziesięciu wieków w historii życia zakonnego bardzo przypominały współczesną kapitułę generalną, to jednak wciąż nie były one uważane za podmiot władzy²⁹.

²⁵ M. COTTER, *The General Chapter in a Religious Institute with Particular Reference to IBVM Loreto Branch*, Bern 2008, s. 25.

²⁶ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata a cura di Vincenzo Mosca*, Venezia 2011, s. 384.

²⁷ L.G. MARTÍN, *Capitolo. Aspetti giuridici*, w: *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, dir. A.A. Rodríguez, J.M. Canals Casas, Milano 1994, s. 166; J. GRIBOMONT, *Pacomio*, col. 1070.

²⁸ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, Roma 1996-1997, s. 6; J. LECLERCQ, *Cluniacensi*, *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. II, Roma 1975, col. 1198-1200; A. DIMIER, *Citeaux*, *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. II, Roma 1975, col. 1107-1108.

²⁹ L. GUTIÉRREZ MARTÍN, *Capitolo. Aspetti giuridici*, s. 166; G. LESAGE, *Capitolo*, col. 166.

Podstawy prawne kapitule generalnej w pełnym tego słowa znaczeniu dała *Charta caritatis* z 1119 r., czyli konstytucja zakonu cystersów zrehabilitowana przez św. Stefana Hardinga, trzeciego opata klasztoru w Citeaux, zatwierdzona w tym samym roku przez papieża Kaliksta II³⁰. W *Charta caritatis* postanawiano zwoływać coroczne kapituły określane mianem generalnych³¹ z udziałem wszystkich opatów bez wyjątku. Jedyną okolicznością usprawiedliwiającą nieobecność w obradach kapituły był stan zdrowia opata. Celem spotkań było sprawdzenie zachowywania *Reguły* oraz przeprowadzenie kontroli klasztorów. Kapituła rozpatrywała również sprawy sporne między opatami, a także inne kwestie dotyczące zakonu, takie, jak założenie nowych fundacji klasztornych, a także problemy liturgiczne i formacyjne³². Władzy kapituł generalnych pozostawiano również mianowanie opatów poszczególnych klasztorów i innych ważniejszych urzędów, np. przełożonych, magistrów nowicjatu, a także przenoszenie mnichów z jednego do drugiego klasztoru³³.

³⁰ CALIXTUS II, *Ad Stephanum abbatem Cisterciensem*, w: J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum amplissima collectio*, 2nd ed., vol. 21, Paris 1901, s. 190-191: „Nos ergo in Domino profectui conaudentes, capitula illa et constitutiones auctoritate apostolica confirmamus et omnia in perpetuum rata permanere decernimus”; J. TURK, *Textus Chartae Caritatis Posterioris*, *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis* 1(1945), s. 47-61; E.M. COTTER, *The General Chapter*, s. 21-22; M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi*, s. 21.

³¹ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 5.

³² G. LEWIS, *Chapters in Religious Institutes: An Historical Synopsis and Commentary*, *Canon Law Studies*, no. 181, Washington 1943, s. 20; E.M. COTTER, *The General Chapter*, s. 21-22. [Do tej myśli autorka dodaje następujący przypis: In the decree of confirmation, Pope Calixtus II made specific reference to the chapter: „Nos ergo in Domino profectui conaudentes, capitula illa et constitutiones auctoritate apostolica confirmamus et omnia in perpetuum rata permanere decernimus” (Calixtus II, *Ad Stephanum abbatem Cisterciensem*, in J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum amplissima collectio*, 2nd ed., vol. 21, Paris 1901, s. 190-191). Szczegółowe opracowanie zagadnienia kapituły generalnej w pierwszych wiekach chrześcijaństwa w: F. IANNONE, *Il capitolo generale: Origine e sviluppo storico. Legislazione del C.J.C. del 1983*, Roma 1988, s. 26-34.

³³ E. BOAGA, *Regime. Regime interno*, col. 1366.

Instytucja kapituł generalnych pojawia się w powszechnym ustawodawstwie kościelnym po raz pierwszy w czasie Soboru Laterańskiego IV (1215 r.). Jednym z efektów obrad soborowych było zalecenie, aby co trzy lata zbierały się kapituły opatów i przeorów danego królestwa lub prowincji, celem przedyskutowania sprawy reformy zakonu oraz przestrzegania *Reguły*. W czasie trwania kapituły pobożni ludzie udawali się do klasztorów danego królestwa lub prowincji, gdzie odbywała się kapituła, celem karcenia i reformowania tego, co wymagało skarcenia i reformowania. Ich zadaniem było też wydawanie decyzji w sprawie ewentualnego usunięcia przełożonego z urzędu³⁴. Przez długi czas kapituły skupiały w swoim składzie jedynie opatów klasztorów. Początkowo działające w sposób zdyscyplinowany, z czasem kapituły były jednak coraz rzadziej zwoływane, okres ich obrad – skracany, a opaci daleko położonych klasztorów korzystali z dyspensy z uczestnictwa za odpowiednią opłatą³⁵. Zalecenia Soboru Laterańskiego dotyczące kapituł generalnych zostało zamieszczone następnie w Dekretach Grzegorza IX³⁶.

W wieku XIII powstające zakony zebrzące o organizacji centralnej (przełożony generalny sprawował władzę na wszystkich klasztorami i zakonnikami) przyjęły kapitułę jako formę zarządu zakonem. Struktura podziału zakonu przewidywała trzy poziomy władzy przełożonych: generalny, prowincjalny i lokalny. Sprawowanie władzy przez poszczególnych przełożonych, odpowiednio, nad całym zakonem, prowincją i konwentem, domagało się konsultacji braterskiej i podjęcia niektórych decyzji w sposób kolegialny. Z tej właśnie potrzeby

³⁴ SOBÓR LATERAŃSKI IV (1215), *Konstytucja 12.* w: Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski, t. II (869-1312) (oprac. A. Baron, H. Pietras), Kraków 2003, s. 248-251; M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi*, s. 29; Por. L. GUTIÉRREZ MARTÍN, *Capitolo. Aspetti giuridici*, s. 166-167).

³⁵ L. MOULIN, *Vita e governo degli ordini religiosi*, Milano 1965, s. 278-279: „Dal 1584 al 1765 furono tenute 15 sedute, mentre all'inizio esse erano state annuali. Nel XVIII secolo, secolo di crisi, se mai ce n'è stato uno, il Capitolo si riuni solo due volte”.

³⁶ X, *De statu Monachorum*, III, 35, c.7.

wyrósł organ centralny, kolegialny w postaci kapituły generalnej (obok kapituł prowincjalnych i lokalnych)³⁷. Kapituła generalna miała władzę także nad przełożonym generalnym, z możliwością usunięcia go z urzędu³⁸. Przeciwno rodzącej się ideologii parlamentarnej w życiu zakonnym wystąpił nowy zakon – Towarzystwo Jezusowe – założony przez św. Ignacego Loyolę. Przyjęto w nim zarząd monarchiczny przełożonego generalnego przy udziale kongregacji generalnej, której zarezerwowano pełnię władzy ustawodawczej, choć nie mogła ona ustanawiać żadnych praw przed wyborem przełożonego generalnego³⁹.

Na Soborze Trydenckim powrócono do zagadnienia kapituł generalnych, nadal zalecając ich zwoływanie i podkreślając ich istotną rolę⁴⁰.

Powstające w kolejnych wiekach zgromadzenia zakonne o ślubach prostych przejęły instytucję kapituł generalnych jako organu swej najwyższej władzy, a normy prawne co do sposobu ich funkcjonowania wydała w 1901 r. Święta Kongregacja Biskupów i Zakonników⁴¹.

³⁷ FRANCISZEK Z ASYŻU, *Reguła zatwierdzona*, rozdz. 8, w: Pisma św. Franciszka z Asyżu, Warszawa 1990³, s. 95; F. IANNONE, *Il capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, Roma 1988, s. 34-36; G. SCARVAGLIERI, *Il Capitolo generale. Preparazione, celebrazione, attuazione*, Milano 2002, s. 21.

³⁸ M. DANILUK, *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*, s. 171.

³⁹ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 7.

⁴⁰ POR. SOBÓR TRYDENCKI, Sesja XXV, *Dekret w prawie zakonników i zakonnic*, rozdział VIII, Zasady postępowania z klasztorami, które nie mają swoich zwyczajnych wizytatorów, w: Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski, t. IV (1511-1870), (oprac. A. Baron, H. Pietras), Kraków 2005, s. 792-795.

⁴¹ SACRA CONGREGATIO EPISCOPORUM ET REGULARIUM, *Normae, secundum quas S. Congr. Episcoporum et Regularium procedere solet in approbandis novis institutis votorum simplicium*, 28 iunii 1901, w: T. SCHAEFER, *De religiosis ad normam Codicis Iuris Canonici*, Roma 1947⁴, s. 1102-1134; także w: E. SASTRE SANTOS, *El ordenamiento de los institutos de votos simples según las Normae de la Santa Sede (1854-1958)*, Roma-Madrid 1993, Apéndice documental, nr 57, s. 266-299 (dalej: *Normy*); M. DANILUK, *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*, s. 171.

Normy podają, że władza najwyższa w instytucie jest sprawowana w sposób zwyczajny przez najwyższego przełożonego wraz z jego radą oraz w sposób nadzwyczajny – przez kapitułę generalną. W Kodeksie z 1917 r. potwierdza się konieczność istnienia kapituł, które wraz z przełożonymi sprawują władzę nad podwładnymi (kan. 501 § 1, 507 § 1 KPK/1917) i nie wnosi się dodatkowych uregulowań, innych niż te zawarte w *Normach*⁴².

Kapituły cystersów według *Charta caritatis* miały uprawnienia legislacyjne i wydawały decyzje w formie norm prawnych, obligujących wszystkich mnichów do ich zachowania. Normy te były zamieszczane w zbiorze *Instituta Generalis Capituli*⁴³.

Badając historię powstania i rozwoju kapituł generalnych trzeba podkreślić, że od swoich początków były one organem wymagającym uczestnictwa pośrednio wszystkich członków klasztoru, a potem całych zakonów czy instytutów zakonnych życia konsekrowanego⁴⁴.

1.6. Pojęcie kapituły generalnej

Pojęcie kapituły generalnej w obowiązującym KPK/1983 zostało uregulowane i doprecyzowane w kan. 631 i częściowo 632, po omówieniu przez prawodawcę we wcześniejszych kanonach zagadnienia władzy przełożonych instytutów zakonnych oraz ich rad, czyli organów, które w sposób zwyczajny sprawują władzę w instytutach. Kapituły generalne są natomiast formą sprawowania władzy w sposób nadzwyczajny⁴⁵.

⁴² *Normy* 201; V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella chiesa*, Bologna 1992, s. 228; J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 10-11; F. IANNONE, *Il capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, s. 45.

⁴³ M. ANTALÓCZY, *Il capitolo generale nell'Ordine Frati Predicatori agli inizi ed oggi*, s. 21.

⁴⁴ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata*, s. 385.

⁴⁵ G. SCARVAGLIERI, *Il Capitolo generale*, s. 28; PAOLIS V. DE, *La vita consacrata nella Chiesa*, Bologna 1992, s. 226. Termin „nadzwyczajny” nie jest odpowiedni dla wyrażenia charakteru władzy kapituły generalnej. Nie został przywołany przez prawodawcę w kanonie, ponieważ, ze względu na swą dwuznaczność, mógłby prowokować nieporozumienia. Władza kapituły generalnej jest bowiem nadzwyczajna

Z powyższych dociekań wynika, że kapituła generalna to zebranie reprezentujących cały instytut członków danego instytutu, zwoływane w celu załatwiania spraw powierzonych mu przez prawo powszechne i własne. Kapituła jest wobec tego osobą prawną posiadającą w czasie swojego obradowania⁴⁶ najwyższą władzę w instytucie, uprawnioną do wydawania norm prawnych, które są zobowiązani wypełniać wszyscy członkowie instytutu, nie należy jednak do organów stałych, gdyż obraduje tylko przez pewien czas. Posiadanie osobowości prawnej przez kapituły odróżnia je od innych podobnych zebrań w instytutach, tj. organów uczestnictwa i konsultacji, które tej osobowości nie posiadają i nie mają porównywalnej władzy⁴⁷.

Biorąc pod uwagę cel zwoływania kapituł, dzieli się je na: wyborcze, czyli wybierające najwyższego przełożonego i jego radę, kapituły rozpatrujące pilne sprawy instytutu (kapituły spraw) oraz mieszane, które wybierają zarówno przełożonego najwyższego i jego radę jak i rozpatrują ważne sprawy instytutu. Istnieją również kapituły prowincjalne, lokalne⁴⁸ (domowe) oraz kapituły win⁴⁹.

w znaczeniu jej periodyczności – kapituła zbiera się w czasie nieokreślonym czasowo, między zwoływaniem kapituł zwyczajnych. Z drugiej jednak strony kapituła nie jest wydarzeniem nadzwyczajnym, przynajmniej kapituła zwyczajna ma władzę własną zwyczajną wtedy, gdy obraduje. Więcej na ten temat: F. IANNONE, *Potestà del Capitolo Generale* (cann. 596; 631, § 1), *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 68(1987), s. 77-97, 223-244.

⁴⁶ J. WROCEŃSKI, *Kapituła generalna podmiotem najwyższej władzy w instytucie zakonnym*, Sympozjum 22(2016) nr 2(31), s. 211-237.

⁴⁷ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata*, s. 383.

⁴⁸ V. VEITH, *Il capitolo locale. Esperienze, riflessioni e orientamenti delle fraternità cappucine*, n.1, Bologna 1993; G. SCARVAGLIERI, *Il Capitolo generale*, s. 28-30. Oprócz kapituł generalnych istnieją także kapituły prowincjalne oraz lokalne, w zależności od tego, czy reprezentują prowincję czy np. dom zakonny. J.R. BAR, J. KAŁOWSKI, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, s. 72; L. GUTIÉRREZ MARTÍN, *Capitolo. Aspetti giuridici*, s. 165; J. BEYER, *Il diritto capitolare*, *Vita Consacrata* 14 (1978), s. 462-471.

⁴⁹ B. SZEWCZUL, *Ascetyczna praktyka kapituły win w instytutach zakonnych*, *Studia Redemptorystowskie* 10(2012), s. 476-485.

Ze względu na przyczynę zwoływania można wyróżnić kapituły zwyczajne, zwoływane periodycznie, zgodnie z przepisami konstytucji, najczęściej wraz z upływem kadencji najwyższego przełożonego, oraz wzmiankowane w tytule niniejszego studium – kapituły nadzwyczajne.

2. Kapituła generalna nadzwyczajna

Kapitułę generalną nadzwyczajną zwołuje się w celu załatwienia ważnych spraw instytutu w okresie między obradowaniem kapituł zwyczajnych⁵⁰.

W *Normach* wydanych w 1901 r. przez Świętą Kongregację Biskupów i Zakonników i podejmujących temat sposobu postępowania przy zatwierdzaniu nowych instytutów o ślubach prostych pojawiło się po raz pierwszy określenie „kapituła generalna nadzwyczajna” obok terminu „kapituła zwyczajna”, określenie mające na celu nazwanie zebrań zwoływanych po upływie czasu wyznaczonego przez konstytucje instytutu dla pełnienia urzędu przez przełożoną najwyższą⁵¹. Wyróżniano dwie przyczyny zwołania tego rodzaju kapituł – z powodu śmierci przełożonej wyższej, rezygnacji lub złożenia jej z urzędu⁵². Kapitułę nadzwyczajną można było zwołać także z innych przyczyn niż te wymienione w dokumencie, przy czym

⁵⁰ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa*, Bologna 1992, s. 226. G. LESAGE, *Capitolo*, col. 174; J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 10; G. SCARVAGLIERI, *Il Capitolo generale*, s. 29-30: „Il capitolo straordinario, come dice lo stesso termine, invece, richiama una celebrazione fuori delle scadenze consuete, e serve quindi a rispondere a bisogni o problemi particolari. Esso ha uguali competenze e autorità, specialmente in vista della discussione e decisione di argomenti importanti per la situazione in cui dovesse venire a trovarsi un dato istituto”.

⁵¹ *Normy*, nr 206: „Haec convocatio alia *ordinaria* est, quae locum habet post elapsam tempus a Constitutionibus pro officio moderatricis statutum;”.

⁵² *Normy*, nr 206: „... alia *extraordinaria*, quando scilicet propter mortem moderatricis generalis (vel eius resignationem vel depositionem) tempore sui officii sequutam necessaria evadit”.

należało wcześniej uzyskać pozwolenie Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników⁵³.

Wraz z wydaniem *Norm* przez Świętą Kongregację Biskupów i Zakonników w 1901 r. w prawie dotyczącym kapituł generalnych pojawiły się wątpliwości terminologiczne. Kapitułę generalną określono w nich jako funkcjonującą w instytucie najwyższą władzę, która może być sprawowana w sposób zwyczajny przez przełożoną generalną z jej radą, a w sposób nadzwyczajny – przez kapitułę generalną⁵⁴. Często natomiast w konstytucjach niektórych instytutów pojawia się stwierdzenie, że kapituła generalna jest najwyższą władzą nadzwyczajną w opozycji do najwyższej władzy zwyczajnej, jaką miałyby być władza przełożonego generalnego⁵⁵. Po Soborze Watykańskim II w niektórych odnowionych konstytucjach pojawiło się jeszcze jedno określenie dotyczące kapituły generalnej, a mianowicie, że jest ona władzą kolegią⁵⁶.

⁵³ *Normy*, nr 210: „Pro convocando capitulo generali *extraordinario* ex alia quacumque causa quam supra (n. 206) indicata, requiritur licentia Sacrae Congregationis”.

⁵⁴ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 10.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże; M. DORTEL-CLAUDOT, *Le strutture di governo e di partecipazione delle Congregazioni Religiose*, Milano 1986, s. 19. Autor wyjaśnia nowe określenie kolegiąłości w odniesieniu do życia zakonnego. Nie uznaje powszechnej opinii odnoszenia tego terminu do każdego pobożnego uniesienia. Jego zdaniem kolegialny charakter można przypisać jedynie kapitułom generalnym oraz prowincjalnym w granicach ich kompetencji. Tylko one są organem decyzyjnym kolegialnym w sensie ścisłym. O kolegiąłości świadczy fakt, że wszyscy członkowie kapituły mają te same prawa i władzę. Decyzje są podejmowane w wyniku głosowania, głosy mają jednakową wartość, ciężar, zarówno w odniesieniu do przełożonej generalnej czy prowincjalnej lub zwykłej członkini kapituły: „A mio avviso si può tutt’al più parlare di collegialità a proposito di quell’organo ben particolare che è un Capitolo generale. ...lo stesso dicessi di un Capitolo provinciale, nei limiti della sua competenza... le schede di voto hanno tutte il medesimo peso, lo stesso valore: quella della Superiora generale non pesa più di quella di una qualsiasi altra capitolare. E’ un organo di governo, i cui membri agiscono collegialmente, un organo di governo collegiale in senso stretto”.

J. Beyer w swym komentarzu do KPK/1983 wyjaśnia, odmiennie niż przepisywały to *Normy* z 1901 r., że kapituła *nadzwyczajna* jest zwoływana w sytuacjach nadzwyczajnych, natomiast w przypadku śmierci przełożonego generalnego lub innej okoliczności, która nie pozwala mu na sprawowanie władzy w trakcie trwania jego kadencji zwoływana jest kapituła generalna zwyczajna⁵⁷. Również w prawodawstwie własnym instytutów nie ma obecnie jednomyślności w tym względzie – w niektórych z nich kapituła zwoływana w przypadku śmierci przełożonego najwyższego lub w sytuacji, gdy nie może on sprawować władzy jest kapitułą zwyczajną, w innych natomiast – kapitułą nadzwyczajną⁵⁸.

3. Cel zwoływania kapituł generalnych nadzwyczajnych po Soborze Watykańskim II

Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II papież Paweł VI zalecił instytutom zakonnym zwołanie w ciągu dwóch lub trzech lat od wydanego przez siebie w 1966 r. motu proprio *Ecclesiae Sanctae* kapituł generalnych zwyczajnych lub nadzwyczajnych, zwanych specjalnymi. Cel jednych i drugich był jednakowy – odnowa życia i struktur zakonnych oraz odpowiednie przystosowanie ich do współczesności. Kapitułom tym przyznano po raz pierwszy prawo dokonywania zmian w konstytucjach, przy założeniu, że jest to władza udzielona jedynie na pewien czas, a ewentualne zmiany dokonane w konstytucjach wymagają zatwierdzenia przez właściwą władzę kościelną⁵⁹.

⁵⁷ J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989, s. 262.

⁵⁸ Zgromadzenie Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza, *Konstytucje*, Warszawa 1989, nr 221: „Kapituła generalna może być zwyczajna lub nadzwyczajna. Kapitułę zwyczajną zwołuje się co sześć lat, po upływie czasu pełnienia urzędu przez przełożoną generalną lub gdy ten urząd wakuje z powodu śmierci, ciężkiej choroby uniezdalniającej do pełnienia urzędu, zrzeczenia się lub złożenia z urzędu przełożonej generalnej... Kapitułę nadzwyczajną zwołuje się w celu załatwienia ważnych spraw Zgromadzenia w okresie między kapitułami generalnymi zwyczajnymi”.

⁵⁹ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego «Perfectae caritatis»*, nr 14, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 270 (dalej:

W efekcie tych działań władza najwyższa kapituł została umocniona, a ich znaczenie poważnie wzrosło⁶⁰.

Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, że kapituły specjalne nie mogły ograniczać się tylko do tworzenia praw i rewizji konstytucji. Pierwszoplanowy miał być ich charakter duchowy, w związku z czym określono ich główny cel – popieranie żywotności duchowej i apostołskiej członków instytutu. Wyrażały wysiłek całego instytutu, włożony w proces odnowy, w podwójnym wymiarze: wewnętrznym, w nawiązaniu do Ewangelii i ducha założycieli, oraz zewnętrznym, związanym z dążeniem do właściwego funkcjonowania w aktualnej sytuacji historycznej, społecznej i kulturalnej. Ten rodzaj kapituł nadzwyczajnych-specjalnych ma obecnie charakter historyczny⁶¹.

4. Zadania kapituł generalnych nadzwyczajnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Doświadczenie posoborowej odnowy instytucji kapituły generalnej, zarówno zwyczajnej, jak i nadzwyczajnej w życiu instytutów zakonnych zostało wyrażone przez prawodawcę kościelnego zasadniczo w kanonie 631 KPK/1983. Treść kanonu przywołuje pierwotne, a więc przede wszystkim duchowe znaczenie kapituł z czasów początku monastycyzmu. Na wstępie kanonu przypomina się, że kapituła jest

PC); PAWEŁ VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae* (06.08.1966), w: Tenże, *Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty. Wybór i opracowanie* A. Żuchowski, T. Sułowska, Poznań-Warszawa 1974, nr 2, 3, s. 217, (dalej: *Ecclesiae Sanctae*); M. COTTER, *The General Chapter*, s. 75, 77; V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata*, s. 383; R. McDERMOTT, *Governance in religious institutes: structures of participation and representation canons 631-633*, *The Jurist* 69 (2009), s. 443-444; B. HINZE, *Practices of Dialogue in the Roman Catholic Church Aims and Obstacles, Lessons and Laments*, New York: Continuum Press 2006, s. 132.

⁶⁰ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 7.

⁶¹ *Ecclesiae Sanctae*, nr 3; G. SCARVAGLIERI, *Il Capitolo generale*, s. 30; M. DANILUK, *Encyklopedia instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego*, s. 172-173; J. BEYER, *Primo bilancio dei Capitoli di rinnovamento*, *Vita Consacrata* 8(1972), s. 173-177; V. MACCA, *Capitolo generale speciale*, *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. II, Roma 1975, col. 179-184; A. LIPPI, *I capitoli speciali: impressioni e problemi*, *Vita Consacrata* 5(1969), s. 72-77.

najwyższą władzą w instytucie i powinna odpowiednim składem swoich członków reprezentować cały instytut i dzięki temu stawać się prawdziwym znakiem jego jedności w miłości, jak przewidywała to *Charta caritatis* św. St. Hardinga. W dalszej kolejności prawodawca wylicza pięć zadań kapituły generalnej, tj.: strzeżenie dziedzictwa instytutu, popieranie zgodnej z nim odnowy odpowiednio przystosowanej do współczesności, wybór najwyższego przełożonego, załatwianie ważniejszych spraw instytutu oraz wydawanie norm, które powinni zachowywać wszyscy członkowie instytutu⁶².

W związku z brakiem wyróżnienia ze strony prawodawcy kapituł zwyczajnych i nadzwyczajnych trzeba przyjąć, że zadania wymienione w kan. 631 są właściwe dla obu rodzajów kapituł. To z kolei rodzi już w tym miejscu pytanie o różnice zachodzące między kapitułami zwyczajnymi i nadzwyczajnymi.

4.1. Reprezentacja całego instytutu i prawdziwy znak jego jedności w miłości

Kapituła generalna, także ta nadzwyczajna, powinna być odpowiednio zorganizowana co do uczestnictwa w niej zakonników, tak, aby stała się reprezentacją całego instytutu, tj. wszystkich jego członków, w nawiązaniu do praktyki znanej z historii pierwszych kapituł monastycznych, w których brali udział wszyscy mnisi klasztoru lub, jak w przypadku zakonu św. Franciszka z Asyżu, wszyscy bracia, a następnie, wraz ze wzrostem liczby braci – ich przedstawiciele. Element reprezentacji całego instytutu podkreśla się również w obowiązującym prawie powszechnym i własnym instytutów⁶³. Według D.J. Andrésa każda kapituła dopuszczająca taki sposób wyznaczenia członków, który naruszałby jej jedność i miłość braterską, powinna być odłożona i traktowana jako antykanoniczna⁶⁴. I chociaż

⁶² KPK/1983, kan. 631 § 1; M. COTTER, *The General Chapter*, s. 25.

⁶³ CONGREGAZIONE MISSIONARIE DEL S. CUORE DI GIESU, *Documenti e deliberazioni del capitolo Generale Straordinario*, Roma 1967-1968, s. 54.

⁶⁴ D.J. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2014.

konstytucje przepisują określone kryteria zapewniające taki wybór delegatów na kapitułę, tak aby stanowiła ona prawdziwy znak jedności instytutu w miłości, to jeżeli instytut jest jednak podzielony, wewnątrznie rozbity, prawo nie uczyni cudu i skład kapituły ukaże istniejący brak jedności, a zebranie kapitulne w tej sytuacji powinno stać się okazją do nawrócenia członków instytutu i budowania jedności⁶⁵.

Mimo że kapituła generalna jest organem władzy w instytucie, zachowuje swój charakter wspólnotowy (kolegialny). Więcej, władza (wł. *autorità*) pochodzi od łacińskiego słowa *augere*, które oznacza wzrost, rozwój, dojrzewanie⁶⁶. Kapituła-władza w relacji wspólnota-władza powinna być miejscem troski i udziału wszystkich zakonników w życiu wspólnotowym na wszystkich jego poziomach. Kapituła generalna nadzwyczajna zwołana w określonym celu stanowi najwyższy wyraz rozeznawania wspólnotowego, np. co do charyzmatu instytutu⁶⁷.

Kapituła generalna nie jest zwykłym zebraniem osób, ma bowiem cele nadprzyrodzone. Jest to wspólnota osób konsekrowanych w Chrystusie, który współdziała z nimi dla często mało dostrzegalnego nadprzyrodzonego wzrostu danego instytutu. Od członków kapituły wymaga się wniesienia do tej relacji nadprzyrodzonych zachowań, aby ich wysiłki odznaczały się wysokim poziomem duchowym⁶⁸. Nie mogą oni w trakcie obrad kierować się zasadami parlamentaryzmu, właściwego organom władzy świeckiej. Większość w głosowaniu nie zawsze świadczy o tym, że głosujący są w prawdzie, w związku z czym należy pamiętać, że większość nie zawsze jest częścią „zdrowszą” danego gremium, zgodnie z sentencją prawną:

⁶⁵ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata*, s. 391.

⁶⁶ A. JUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992³, s. 60; J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 93.

⁶⁷ L.G. MARTÍN, *Capitolo. Aspetti giuridici*, w: *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, dir. A.A. Rodriguez, J.M. Canals Casas, Milano 1994, s. 165.

⁶⁸ E.F. PIRONIO, *Natura e finalità dei capitoli generali*, *Informations SCRIS* 2(1976), s. 223; TENŽE, *Appunti per un «Capitolo»*, *Vita Consacrata* 12(1976), s. 519.

*maior non semper sanior pars*⁶⁹. W czasach monastycyzmu często dochodziło do sytuacji, w których niewłaściwe decyzje kapituł klasztornych, dotyczące np. wyboru przełożonego były korygowane przez biskupa miejsca lub biskupów okolicznych⁷⁰.

4.2. Strzeżenie dziedzictwa instytutu

Charakter duchowy, właściwy dla pierwszych kapituł poszczególnych klasztorów, powoli zanikał na rzecz przyjmowania rozwiązań o charakterze organizacyjnym i prawnym. W *Normach*, wydanych w 1901 roku, wraz z określeniem kapituły jako najwyższej władzy w całym instytucie⁷¹ ograniczono jednocześnie jej zadania do wyboru przełożonej najwyższej, jej radnych, sekretarki i ekonomki generalnej. W dokumencie podana też została możliwość innych kwestii podlegających obradom kapituły po uprzedniej zgodzie Stolicy Apostolskiej⁷². Dopiero w dokumentach Soboru Watykańskiego II, a następnie w unormowaniach KPK/1983 z właściwą im tendencją powrotu do źródeł życia zakonnego, podjęto na nowo problematykę duchową kapituł generalnych, wyrażającą się m.in. w zobowiązaniu ich do zachowania dziedzictwa duchowego (*patrimonium*) instytutu, a więc myśli i zamiarów założyciela wyrażonych w prawie własnym instytutu a dotyczących natury instytutu, jego celu, charakteru, ducha i zdrowych tradycji⁷³, obejmujących praktycznie każdą dziedzinę życia członków instytutu, od charyzmatu założycielskiego poczynając.

⁶⁹ J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 255-256; G. Rocca, *Regime*, III. *Questioni particolari*, Dizionario degli Istituti di Perfezione, ed. G. Pelliccia-G. Rocca, vol. VII, Roma 1983, col. 1392.

⁷⁰ BENEDYKT z NURSJI, *Reguła*, nr 64; J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 255-256.

⁷¹ *Normy*, nr 203.

⁷² *Normy*, nr 246; F. IANNONE, *Il capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, s. 44-45.

⁷³ PC, 2; KPK/1983, kan. 578; B. SZEWCZUL, *Troska Kościoła o zachowanie «patrimonium» przez instytuty życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917-1996*, Warszawa 2002; TENŽE, *La spiritualità del capitolo generale secondo il codice di diritto canonico del 1983*, Commentarium pro Religiosis et Missionariis 48(2017), s. 281-306; V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata*, s. 393; KPK/1983, kan. 630; A. VEILLEUX, *Il ruolo del Capitolo generale*

Należy podkreślić wobec tego niezwykle istotny charakter kwestii podnoszonych najczęściej w czasie kapituł nadzwyczajnych i przyjmowanych przez ich organizatorów jako palące i wymagające rozważenia w ramach oddzielnego najwyższego kolegiального gremium instytutu, jakim jest kapituła generalna nadzwyczajna. Powstaje zatem pytanie, czy muszą być zwoływane dodatkowe kapituły nadzwyczajne poświęcone kwestiom charyzmatu instytutu, apostołatu, formacji itp., skoro mogą być one podjęte także w ramach kapituł generalnych zwyczajnych z wyeksponowaniem np. jednego z wymienionych zagadnień. Może w takim podejściu do zadań kapituł generalnych zwyczajnych przeszkadza pokutująca wśród zakonników mentalność, wyrażająca się w przekonaniu, że celem kapituł jest wybór najwyższych władz instytutu i żeby poważnie omówić inne sprawy należy zwołać kapitułę nadzwyczajną? Stąd być może wynika błędne przekonanie o konieczności zwoływania kapituł nadzwyczajnych, które podejmują sprawy związane z charyzmatem i odnową instytutu (poza tymi instytutami, w których śmierć przełożonego najwyższego lub jego niezdolność do pełnienia urzędu stanowią podstawę do zwołania kapituły nadzwyczajnej).

4.3. Popieranie przystosowanej odnowy życia zgodnej z dziedzictwem instytutu

Popieranie *przystosowanej odnowy życia* zakonnego czy też, jak chcą tłumacze nowego polskiego wydania dokumentów soborowych, *przystosowanej do współczesności odnowy życia* zakonnego oddaje główną zasadę *Concilium Vaticanum II* co do życia zakonników, zasadę wyrażoną w dekreście *Perfectae caritatis*. Jednocześnie Sobór wskazał kapitułę generalną jako jeden z podstawowych środków odnowy życia zakonnego. Trzeba zauważyć, że zalecaną odnową tuż po Soborze Watykańskim II zajmowały się nie tylko kapituły generalne zwyczajne, ale i nadzwyczajne, jak to zostało wyżej omówione⁷⁴.

nel processo di rifondazione di un istituto religioso, *Vida Religiosa*, 82 (1997) 302-312, także: <http://users.skynet.be/bs775533/Armand/wri/ref-ita.htm>.

⁷⁴ PC 2, 4; B. SZEWCZUL, *La spiritualità del capitolo generale*, s. 300-301.

W związku z tym, że odnowy nie można przeprowadzić raz na zawsze i nie jest ona aktem jednorazowym⁷⁵, jest ona zagadnieniem wciąż aktualnym i nadal realizowanym przez kapituły generalne, zarówno zwyczajne, jak i nadzwyczajne, zgodnie z zapisem w kan. 631. Należy zaznaczyć, że członkowie kapituł generalnych – niezależnie od ich rodzaju – powinni znać zasady odnowy życia zakonnego przewidziane przez *Concilium Vaticanum II*⁷⁶.

4.4. Wybór najwyższego przełożonego

Wybór najwyższego przełożonego według prawa własnego niektórych instytutów zakonnych jest powodem do zwołania kapituły nadzwyczajnej. W innych instytutach natomiast zwołana z tego powodu kapituła generalna jest jednak kapitułą zwyczajną, mimo iż wydaje się, że sytuacja będąca przyczyną jej zwołania jest nadzwyczajna⁷⁷. Można zaobserwować w prawie własnym instytutów zakonnych czy stowarzyszeń życia apostołskiego tendencję do unikania zwoływania dodatkowych kapituł w przypadku śmierci przełożonego najwyższego lub niezdolności pełnienia przez niego urzędu, niezależnie od nazwy tychże kapituł. Zamieszcza się bowiem przepis, że w przypadku śmierci przełożonego po upływie połowy jego kadencji, funkcję przełożonego najwyższego pełni jego zastępca do upływu czasu kadencji zmarłego⁷⁸. Następnie zwołuje się kapitułę zwyczajną, unikając tym samym dodatkowego zjazdu członków instytutu.

⁷⁵ *Ecclesiae Sanctae*, nr 19: „Zresztą przystosowana odnowa nie może się dokonać raz na zawsze, ale trzeba ją jakimś ciągłym sposobem przeprowadzać poprzez gorliwość zakonników oraz zapobiegliwość Kapituł i Przełożonych”, s. 216-225.

⁷⁶ PC 2.

⁷⁷ J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 262; ZGROMADZENIE SIÓSTR WYNA-GRODZICIELEK NAJSWIĘTSZEGO OBLICZA, *Konstytucje*, Warszawa 1989, nr 221.

⁷⁸ STOWARZYSZENIE APOSTOLSTWA KATOLICKIEGO, *Prawo podstawowe*, nr 106, <http://www.pallotyni.pl/prawo-podstawowe/rozdzial-v-82-158/artukul-2-90-148.html>: „Zebranie Generalne zwyczajne zwołuje się co sześć lat – a nawet i wcześniej – jeżeli zajdzie potrzeba dokonania nowego wyboru Zarządu Generalnego; nadzwyczajne może być zwołane w każdym czasie mocą decyzji Rady Generalnej, gdy okoliczności wskazują na taką konieczność, albo też na żądanie absolutnej większości rad prowincjalnych i regionalnych”. Tamże nr 134. „Przypadek wakansu.

4.5. Załatwianie ważniejszych spraw instytutu

Zapis kanonu 631 § 1 o podejmowaniu przez kapitułę generalną ważniejszych spraw instytutu daje zazwyczaj podstawy do zwołania w instytucie kapituły generalnej nadzwyczajnej. Za główny przedmiot zgromadzenia kapitulnego przyjmuje się najczęściej – jako ważną sprawę – jakieś zagadnienie związane z odnową życia zakonnego, poświęcając mu całość obrad kapitulnych. Najczęstszym motywem zwołania kapituły jest dokonanie rewizji prawa własnego i zatwierdzenie nowej redakcji konstytucji oraz zbiorów drugorzędnych⁷⁹ albo też przyjrzenie się formacji zakonników, działalności apostołskiej instytutu, jego charyzmatowi, sprawowaniu władzy, sprawom materialnym oraz życiu braterskiemu we wspólnocie celem jego polepszenia⁸⁰ itp.

4.6. Wydawanie norm prawnych

Każda kapituła generalna, a więc i ta nadzwyczajna, kończy się podjęciem decyzji ujętych w odpowiednie dla danego instytutu normy prawne. Normy te służą rozwiązaniu diskutowanych w czasie kapituły kwestii. Normy prawne kryją w sobie zapisy związane ostatecznie z patrimonium duchowym instytutu, a więc mają one charakter duchowy⁸¹. Dzięki nim dziedzictwo duchowe, pozostawione przez założyciela instytutu, może trwać przez wieki w członkach instytutu i w Kościele.

Wybory w okresie sześciolecia. Jeżeli podczas pierwszych trzech lat sześciolletniej kadencji nastąpi wakat funkcji Przełożonego Generalnego, zastąpi go jako wikariusz Pierwszy Radca, który natychmiast zatroszczy się o zwołanie zwyczajnego Zebrania Generalnego. Jeżeli natomiast wakat będzie miał miejsce w drugim trzyleciu, zastąpi go jako wikariusz Pierwszy Radca aż do końca tego sześciolecia”.

⁷⁹ XXVI Nadzwyczajna Kapituła Generalna Zgromadzenia Sióstr św. Dominika, <https://dominikanki.pl/xxvi-nadzwyczajna-kapitula-generalna/l/>; Kapituła nadzwyczajna prowincji św. Maksymiliana Marii Kolbego Braci Mniejszych Konwentalnych, <https://www.franciszkanie.gdansk.pl/2018/11/06/kapitula-nadzwyczajna-2018-dzien-2/>; Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, <https://www.faustyna.pl/zmbm/nadzwyczajna-kapitula-generalna>.

⁸⁰ Kapucyni: Kapituła nadzwyczajna rozpoczęta <http://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/kraj/kapucyni-kapitula-nadzwyczajna-rozpozneta-33462>.

⁸¹ F. IANONE, *Il capitolo generale*, s. 88.

5. Opinie kanonistów dotyczące kapituł nadzwyczajnych

Pierwsze kapituły generalne zwołane w instytutach zakonnych po wcześniejszej serii częstych posoborowych kapituł specjalnych i zatwierdzonych w efekcie ich działania licznych norm prawnych, zastały instytuty obciążone całym pokapitulnym doświadczeniem przeprowadzania wzmożonej odnowy życia. Kapituły posoborowe – jeżeli wcześniej zaproponowane nazbyt liczne zmiany nie zostały wprowadzone w życie – prowadziły do ryzyka postrzegania kolejnych kapituł generalnych, zwoływanych w trybie przepisany przez konstytucje, jako znaku застоju i stagnacji, a nawet cofnięcia się prowadzącego do rozpadu instytutu⁸². Poza tym nader częste zwoływanie kapituł generalnych w instytucie utwierdzało jego członków w fałszywym przekonaniu, że życie zakonne zależy od niemal permanentnego działania kapituły generalnej⁸³. Wydaje się, że to przeświadczenie funkcjonuje w życiu zakonnym także obecnie. Zwoływanie kapituł nadzwyczajnych między kapitułami zwyczajnymi czy też rozczłonkowanie tych ostatnich na kilka sesji zwoływanych w krótkich odstępach czasu może przyczynić się do powstania podobnej świadomości wśród członków instytutu, a w efekcie – do ograniczenia władzy przełożonego generalnego i jego rady.

Kapituła generalna nie jest instytucją permanentną, a częste jej zwoływanie stoi w sprzeczności z unormowaniem KPK/1983⁸⁴. Co więcej, zmienia się wówczas tożsamość instytutu, który z pełnej mobilności apostołskiej przekształca się w „konwentalny”, podczas gdy kapituła spełnia rolę tymczasowej rady generalnej, czyniąc ją nazbyt zależną od dyskusji kapitulnych, podczas których zresztą niektóre sprawy, jak np. personalne, nie mogą być rozpatrywane⁸⁵. Abstrahując od obowiązujących norm prawnych, należy zauważyć, że już sama roztropność nie radzi częstego zwoływania kapituł, przede wszystkim

⁸² A. ZIGROSSI, *Il capitolo è di nuovo alla porta*, Consacrazione e Servizio 23(1974) s. 32.

⁸³ E.F. PIRONIO, *Natura e finalità dei capitoli generali*, s. 217.

⁸⁴ KPK/1983, kan. 632.

⁸⁵ J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 263.

z powodu wydatków związanych z przybyciem członków kapituły na miejsce obrad i konieczności przerwania przez nich swej zwyczajnej działalności. Poza tym atmosfera przedkapitulna w instytucie i podczas trwania kapituły powoduje niekorzystne, przesadne skierowanie uwagi członków całego instytutu przez dłuższy czas na niektóre sprawy, wzbudza wątpliwości, niepewność, niepotrzebne dyskusje i naciski⁸⁶. Stąd w konstytucjach Towarzystwa Jezusowego zamieszczony został przepis o ograniczeniu odbywania kongregacji generalnych, które są kłopotliwe i wiążą się z wysiłkiem całego Towarzystwa, na rzecz władzy przełożonego generalnego złączonego z całym Towarzystwem i wspieranego pomocą swych współpracowników⁸⁷.

Nadmiernie częste zwoływanie kapituł powoduje, że coraz więcej spraw pozostawionych im do rozstrzygnięcia nabiera rangi ważnych, co tworzy wrażenie, że członkowie instytutu muszą oczekiwać rozstrzygnięcia sprawy przez kapitułę, bo władza przełożonego generalnego i jego rady już nie wystarcza.

Zakończenie

W literaturze kanonistycznej niezmiernie rzadko spotyka się publikacje dotyczące *strictae* kapituł nadzwyczajnych. W tych dostępnych, ujętych w niniejszym artykule, podaje się uzasadnione powody do ich zwołania, ale też ostrzega się przed nadmiernym korzystaniem z tej formy sprawowania władzy w instytucie. Głównym przeciwwskazaniem jest ryzyko wydawania w nadmiernej ilości norm prawnych czy całych dokumentów kapitulnych, które, kumulowane,

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz z przypisami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz normy uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację*, nr [667], Kraków-Warszawa 2006, s. 233: „...trzeba przede wszystkim stwierdzić, że w obecnym stanie rzeczy nie wydaje się w Panu wskazane, [A] żeby odbywała się ona [kongregacja generalna – B. Sz.] w ustalonych terminach lub często, ponieważ Przełożony Generalny, [B] dzięki łączności z całym Towarzystwem i wspierany wysiłkiem tych, którzy z nim przebywają, oszczędzi w miarę możliwości tego trudu i kłopotu całemu Towarzystwu”.

rzadko są czytane przez członków instytutu i w niewielkim stopniu zachowywane⁸⁸.

W ramach konkluzji warto odwołać się też do zasady zawartej w soborowym dekrecie *Perfectae caritatis*, stwierdzającej, że odnowa życia w instytucie nie zależy od ciągłego formułowania nowych przepisów, lecz od ich wiernego przestrzegania⁸⁹. W przepisach wykonawczych do wspomnianego dekretu, ujętych w motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, dodaje się, że w procesie odnowy czymś pierwszoplanowym jest, zarówno ze strony przełożonych, jak i podwładnych, odnowienie życia zakonnego przede wszystkim w sobie samych, a odnośnie do kapituł ważne jest przygotowanie ducha kapituł, a nie samo przegłosowywanie uregulowań prawnych czy wybór władz instytutu⁹⁰.

Meaning of extraordinary general chapters in religious institutes

In relations to a an increasingly frequent convocations of general chapters in religious institutes of consecrated life, authoress took up a problem: if it is proper to take an excessive advantage of that institution? We expect, that participants of the extraordinary chapters will find proper ways of the renewal of religious life, solution of difficulties, and recovery from stagnation, and even – institute refund. It seems, that the meaning of the extraordinary chapters is frequently overestimated, expectations are too high and they are treated as very efficient and immediate antidote for problems existing in religious life, as well as for long-lasting negligence, wrong decisions, or their lack, performed by competent authority of the institute.

⁸⁸ J. TORRES, *I capitoli. Commentario ai cann. 631-633*, s. 29.

⁸⁹ PC 4: „Niech wszakże wszyscy pamiętają, że nadzieję odnowy należy pokładać raczej w dokładniejszym przestrzeganiu reguły i konstytucji aniżeli w mnożeniu przepisów”

⁹⁰ *Ecclesiae Sanctae* I, nr 2: „Konieczna jest współpraca wszystkich Przełożonych i zakonników do odnowienia życia zakonnego w sobie samych do przygotowania ducha kapituł, do przeprowadzenia ich dzieła, do wiernego przestrzegania ustaw i przepisów, uchwalonych przez kapituły”.

Main contraindication related to the excessive using of that form of performing authority in the institute is a hasty convening of such chapters, risk of issuing too large number of the judiciary norms, or even the whole chapter's documents, which, when cumulated, are very rarely read by institute members, and only few are saved.

On the other hand the pre-chapter atmosphere in the institute, and during the chapter, brings about unfavourable, excessive, and long-term concentration of the members of the institute on certain matters, stirs up doubts, insecurity, needless discussions and pressure.

Arrival of the chapter members to the place of proceedings – quite often from a distant countries – is connected with additional costs and a necessity of disruption of an institute everyday activities.

SŁOWA KLUCZOWE: kapituła generalna; kapituła nadzwyczajna; instytut zakonny; dziedzictwo instytutu

KEYWORDS: general chapter; extraordinary chapter; religious institute; patrimony of the institute

NOTA O AUTORCE

S. DR HAB. BOŻENA SZEWCZUL, PROF. UCZELNI – pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, kierownik zakładu Kanonicznych Form Życia Konsekrowanego w Katedrze Ustroju Kościoła i Kanonicznych Form Życia Konsekrowanego.